

REFLEKSIJOS METODŲ TAIKYMAS: MOKYTOJŲ TEISINIO UGDYMO PATIRTIS LIETUVOS BENDROJO UGDYMO MOKYKLOSE

Gintautė Žibėnienė¹, Rita Valukonienė²

¹Mykolo Romerio universitetas, ²VšĮ „Profesijų spektras“ suaugusiųjų mokymo centras

Anotacija. Straipsnyje pristatoma mokytojų, į ugdymo procesą integruojančių teisinį ugdymą, refleksijos metodų taikymo patirtis. Tikslas: atskleisti mokytojų teisinio ugdymo patirtį taikant refleksijos metodus Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Tyrimo metodai: mokslinių, metodinių literatūros šaltinių analizė, dokumentų analizė bei bendrojo ugdymo mokyklų pedagogų apklausa raštu. Tyrimu atskleista, kad mokytojai turi mažai žinių apie refleksijos metodus, dažniausiai renkasi išankstinio pasirengimo nereikalaujančius žodinius refleksijos metodus, daugiausiai naudojami žodiniai refleksijos metodai: tarp kurių populiariausi: žaibiška apklausa, svarstymo grupės, nebaigti sakiniai, aktyvus susirinkimas. Kiti refleksijos metodai nėra paplitę. Galima manyti, kad dar mokytojai neišsiaiškino jų taikymo naudą, ar stinga žinių ir gebėjimų juos metodiškai taikyti, ar kitos priežastys. Didžioji dauguma mokytojų visai nenaudoja praktinių bei vaizdinių refleksijos ir įsivertinimo metodų. Daugiau nei pusė mokytojų dažnai taiko refleksijos metodus po veiklos (naujai medžiagai apibendrinti, pakartoti, pagilinti), o prieš veiklą — kas dešimtas, veiklos metu — tik kas dvidešimtas. Refleksijos metodų taikymo situacija turėtų būti išsamiau tyrinėjama, nes šių metodų menka taikymo įvairovė ir nepakankamas dažnumas, ugdymo procese kelia grėsmę ugdymo proceso kokybei; nesudaromos palankios sąlygos mokiniui ugdyti refleksavimo gebėjimus. Reflektuodamas mokinys gali geriau pažinti save, tobulinti veiklą ir santykius su aplinka, naujai pažvelgti į sukaupias žinias ir patirtį, apmąstyti veiklą (praityje, čia ir dabar) ir tobulėti. Kiekviena iš naujo reflektuojama mintis skatina koreguoti savo mintis, veiklą ir savo santykį su objektu.

Raktiniai žodžiai: refleksijos metodai, mokytojas, bendrojo ugdymo mokykla.

Įvadas

Teisinis ugdymas yra svarbi socialinio ugdymo dalis Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Kaip pastebi B. Kairienė, G. Dzindzalietienė (2009), teisinės sąmonės formavimas numato galimybę ne tik suteikti vaikui galimybę aktyviai įgyvendinti savo teises, bet ir pasirengti sąmoningam savo interesų įgyvendinimui ateityje, o teisinis švietimas yra viena iš priemonių, kuri gali būti panaudojama formuojant teisinę sąmonę. Teisinis ugdymas yra vidurinio ugdymo bendrųjų programų svarbi dalis, kuri prisideda prie Lietuvos valstybės piliečio ugdymo. Teisinio ugdymo metu mokiniai įgyja kasdieniame gyvenime reikalingų susistemintų teisinių žinių ir gebėjimų, mokomi jomis remtis įgyvendinant ir ginant savo teises, formuoti pozityvų požiūrį į demokratinės visuomenės vertybes ir jomis vadovautis, ugdomi socialinius, komunikavimo, kritinio mąstymo, problemų sprendimo ir kitus praktinius gebėjimus, reikalingus dalyvaujant demokratinės valstybės ir visuomenės gyvenime, padedama suvokti, kad šiandienei visuomenei svarbu aktyvūs ir kritiškai mąstantys piliečiai, dalyvaujantys demokratinės valstybės ir visuomenės gyvenime, suvokiantys, kaip demokratija gali padėti įgyvendinti asmeninius ir visuomeninius tikslus (Socialinis ugdymas, 2011). Svarbu siekti kokybiško teisinio ugdymo ir stebėti, aptarinėti ir analizuoti teisinio ugdymo praktiką, kylančias problemas. Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose teisinio ugdymo įgyvendinimą aptarė įvairūs mokslininkai. R. Prakapas ir I. Motiejūnaitė (2009) analizavo mokinių požiūrį į teisinį ugdymą bendrojo ugdymo mokykloje. Ž. V.

Jonynienė, A. Bartkutė, T. Butvilas (2011) - teisinį mokinių švietimą kaip prevencinę priemonę prieš patyčias mokyklose. R. Prakapas, D. Juciuvienė (2012) aptarė teisinio ugdymo būvį keičiantis pradinio ir pagrindinio ugdymo Bendrosioms programoms ir atskleidė, kad teisinis ugdymas integruojamas į vis daugiau mokomųjų dalykų programų. R. Prakapas, V. Čepaitė (2011) analizavo kritinio mąstymo ugdymo galimybes teisinio ugdymo pamokose ir įvardijo, kad teisinio ugdymo pamokose vaikai gali įgyti teisinių žinių, suteikiama galimybė reflektuoti, vertinti mokytojo sudarytas situacijas. Tačiau A. Pekauskas (2010) pristatydamas teisinių žinių ugdymo struktūrą bendrojo lavinimo mokykloje, atskleidė, kad mokiniams pernelyg menkai ugdomas teisinės atsakomybės jausmas, teisinė sąmonė ir kultūra. Remiantis šiuo tyrimu galima manyti, kad mokiniai per mažai reflektuoja. Buvo bandyta surasti tyrimų apie refleksijos taikymą teisinio ugdymo metu bendrojo ugdymo mokyklose Lietuvoje, tačiau nepavyko. Išaiškėjo problema — neišku, kaip dažnai, kokius refleksijos metodus taiko mokytojai bendrojo ugdymo mokyklose, teisinio ugdymo metu Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. Teisiniame ugdyme svarbu taikyti refleksijos metodus, nes ugdymo tikslu nurodomas siekis „...ugdyti socialinius, komunikavimo, kritinio mąstymo, problemų sprendimo ir kitus praktinius gebėjimus, kurie pravers kasdieniame gyvenime, ir vertybines nuostatas, kurios sustiprins siekį veikti

² Teisinis ugdymas integruojamas į įvairių dalykų pamokas. Remiantis vidurinio ugdymo bendrosiomis programomis, teisinį ugdymą, rekomenduojama integruoti su *doriniu ugdymu, su istorija, su kalbomis, su geografija, su gamtos mokslais, su menais.*

paisant teisės nuostatų ir gerbiant teisę.“ (Socialinis ugdymas, p. 68, 2011). Kaip pastebi R. Bubnys (2012), refleksija visiems ugdymo proceso dalyviams padeda išgyventi ir įprasminti patirtį, gali sustiprinti mokymąsi ir bendrą asmeninį bei profesinį veiksmingumą. Tradicinę klasikinę mokymo(si) paradigmą keičia naujoji konstruktyvistinė paradigma, kurioje mokymas yra procesas, apimantis visą mokinio asmenybę: tiek mąstymą, tiek jo jausmų pasaulį, kokybinius elgesio pokyčius ir pabrėžiantį mokinio gebėjimą pastebėti, vertinti, suvokti supančiame pasaulyje vykstančius procesus bei ugdytis gebėjimą pačiam konstruoti asmeninį patyrimą, žinojimą, gebėti suprasti ir vertinti savo asmeninį augimą (Bubnys, 2012).

Tikslas - atskleisti mokytojų teisinio ugdymo patirtį taikant refleksijos metodus Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose. *Tyrimo objektas* – mokytojų teisinio ugdymo patirtis taikant refleksijos metodus Marijampolės savivaldybės bendrojo ugdymo mokyklose. Tyrimo uždaviniai: išsiaiškinti, kaip mokytojai įsivertina savo žinias apie refleksijos metodų taikymą; įvardyti, kokie mokytojų informacijos apie refleksijos metodus informacijos gavimo šaltiniai; atskleisti, kaip ir kokius refleksijos metodus mokytojai taiko Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose.

Tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimas atliktas 2015 m. balandžio – gegužės mėnesiais. Taikyta netikimybinė patogioji atranka. Pasirinkta viena savivaldybė, kurioje nuo seno yra stiprus pedagogų rengimo centras ir puikios galimybės pedagogų kvalifikacijai tobulinti. *Tyrimo metodai*: literatūros šaltinių ir dokumentų analizė, bendrojo ugdymo mokyklų mokytojų apklausa raštu. Pasirinktas kiekybinis tyrimas, apklausa raštu. Remiantis A. Valackiene ir S. Mikėne (2008), apklausa raštu tinkama taikyti, kai tiriama problema yra nepakankamai išanalizuota, kai tiriama tokie individualūs sąmonės elementai, kaip: respondentų poreikiai, interesai, vertybės, nuomonės. Renkantis šį tyrimo metodą buvo siekiama įvardyti respondentų nuomonių, požiūrių skaičių. Anketos klausimai pasirinkti uždari, nes kai yra alternatyvų, respondentams lengva pasirinkti jo požiūrį, nuomonę ar kt. atspindintį atsakymą, o tyrėjui padeda išvengti subjektyvumo, duomenis galima lyginti. Anketa sudaryta remiantis V. Indrašienės ir G. Žibėnienės (2014) sudaryta refleksijos ir įsivertinimo metodų klasifikacija.

Imtis netikimybinė atsitiktinė, 215 mokytojų įgyvendinančių teisinį ugdymą bendrojo ugdymo iš Marijampolės savivaldybės trijų gimnazijų ir dviejų pagrindinių mokyklų. Anketų grįžtamumas didelis: iš išdalintų 225 anketų grįžo 215. Generalinė aibė 505 mokytojai.

Tyrimo etika. Tyrimas atliekamas laikantis šių

etikos principų: *geravališkumo* (rūpinantis ugdymo gerove), *sąžiningumo* (sąžiningas duomenų pateikimas), *tikslaus paaiškinimo* (tyrimo dalyviai žinojo tyrimo temą, tikslą ir pan.), *savanoriško dalyvių sutikimo* (respondentai buvo informuoti apie dalyvavimo sąlygas, dalyvavimas tyrime paremtas laisvo apsisprendimo idėja), *privatumo* (užtikrinta patogi tyrimo aplinka, be pašalinių asmenų dalyvavimo), *anonimiškumo, konfidencialumo* (neįvardijami respondentų asmeniniai duomenys, duomenys nuasmeninami).

Respondentai. Tyrime dalyvavo mokytojai įgyvendinantys teisinį ugdymą, kuris yra socialinio ugdymo dalis (Socialinis ugdymas, 2011). Remiantis vidurinio ugdymo bendrosiomis programomis, teisinį ugdymą, rekomenduojama integruoti *su doriniu ugdymu, su istorija, su kalbomis, su geografija, su gamtos mokslais, su menais.* Didžioji dauguma respondentų yra moterys 86,5 proc., daugiau nei pusė (52,2 proc.) – 50 ir daugiau metų amžiaus, apie 40 proc. respondentų sudaro mokytojai, turintys nuo 21 iki 30 metų darbo stažą. Tik apie 4 proc. – jauni mokytojai, turintys iki 10 metų darbo stažą. Didžiausią dalį (41,1 proc.) respondentų sudaro istorijos mokytojai. 77 proc. pedagogų yra įgiję vyr. mokytojo kvalifikacinę kategoriją, tik apie 4 proc. turi mokytojo kategoriją.

1 lentelė. Tyrimo respondentų duomenys

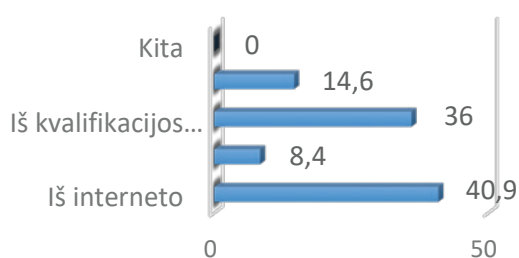
Kategorija	Požymiai	Respondentų skaičius	Proc.
Lytis	Vyras	28	13,5
	Moteris	179	86,5
Amžius	Iki 29 m.	0	3,9
	30 – 39 m.	8	3,9
	40 – 49 m.	73	35,3
	50 -59 m.	108	52,2
	< 60 m.	18	8,7
Darbo stažas	Iki 5 metų	0	0
	5 – 10 metų	9	4,4
	11 – 20 metų	46	22,2
	21 – 30 metų	82	39,6
	< 30 metų	70	33,8
Mokytojo darbo pobūdis	Istorijos	85	41,1
	Geografijos	9	4,4
	Gamtos m.	37	17,9
	Tikslųjų mokslų	10	4,8
	Dorinio ugdymo	12	5,8
	Lietuvių k.	54	26,1
Kvalifikacinė kategorija	Mokytojas	8	3,9
	Vyr. mokytojas	159	76,8
	Mokytojas metodininkas	40	19,3

Tyrimo ribotumas: tyrimas atliktas vienoje Lietuvos savivaldybėje, tyrime dalyvavo bendrojo ugdymo mokytojai įgyvendinantys teisinį ugdymą, išskyrus menų ir užsienio kalbų mokytojus.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Mokytojų, Marijampolės savivaldybėje, įsivertinimas, ar turi pakankamai žinių taikyti refleksijos metodus. Informacijos gavimo šaltiniai. Siekta išsiaiškinti, kaip mokytojai įsivertina savo žinias apie refleksijos metodus. Paaiškėjo, kad net vienas trečdalis mokytojų (33 proc.) mano, kad tokių žinių jiems nepakanka, net 29 proc. abejoja savo žinių pakankamumu ir tik 38 proc. mano turintys pakankamai žinių apie refleksijos metodų taikymą mokykloje. Kyla klausimas, kodėl mažiau nei pusė tyrime dalyvavusių mokytojų mano turintys pakankamai žinių taikyti refleksijos metodus, jei jie yra įvardijami Mokytojo profesijos kompetencijos apraše (2007), Andragogo profesinės veiklos apraše (2013) bei kituose švietimo dokumentuose.

Mokytojai turi galimybę tobulinti savo kvalifikaciją įvairiuose kvalifikacijos tobulinimo renginiuose, taip pat įvairaus pobūdžio metodiniuose susitikimuose. Technologijų laikmetyje svarbi interneto pasiūla – nuotoliniai mokymai, paskaitų, konferencijų įrašai, vaizdo pamokos, filmuoti gerosios praktikos pavyzdžiai. Tyrimo metu paaiškėjo, iš kur, kaip mokytojai gauna žinių apie refleksijos metodus taikomus mokykloje. Daugiausia mokytojų žinių apie refleksijos metodus suranda internete (40,9 proc.), kiek mažiau – (36 proc.) kvalifikacijos tobulinimo renginių metu (žr. 1 pav.).

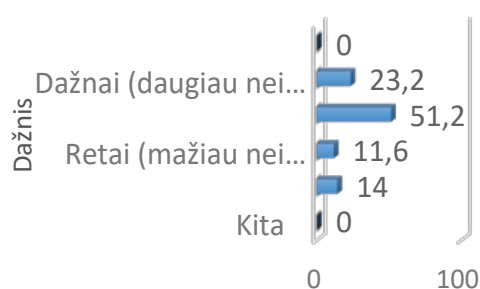

1 pav. Mokytojų informacijos apie refleksijos metodus, taikomus teisinio ugdymo pamokose mokykloje, šaltiniai (proc.)

Paaiškėjo, kad mokytojai menkai taiko bendradarbiavimo galimybes. Apie refleksijos metodus sužino iš kolegų beveik kas dešimtas mokytojas (8,4 proc.), o metodiniuose susirinkimuose – tik 14,6 proc. mokytojų. Mokytojai galėjo pasirinkti nurodyti kitus šaltinius, pvz.: metodinės, mokslinės literatūros skaitymą. Atsakant apie ki-

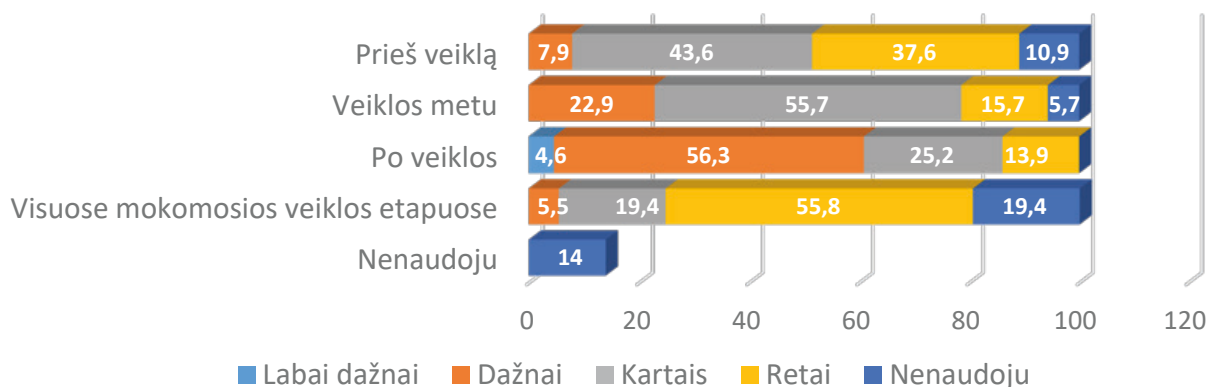
tus šaltinius, nė vienas pedagogas nepamainė, kad skaito metodinę literatūrą apie refleksijos metodų taikymą. Mokytojai informaciją apie refleksiją gauna apie iš interneto. Tačiau kyla klausimas, kokios kokybės yra gautos žinios iš interneto. Ar jos yra pagilintos praktinėmis, simuliacinėmis užduotimis, ar gautos iš patikimų šaltinių? Taip pat paaiškėjo, kad pastaraisiais metais kvalifikacijos tobulinimo renginiuose, seminaruose, apie refleksyvųjų mokymą ir refleksijos metodus taikomus mokykloje, dalyvavo tik 30 proc. tyrime dalyvavusių mokytojų, o 70 proc. apklaustųjų į šį klausimą atsakė neigiamai. Ar mokytojai mažai domisi tokio pobūdžio renginiais, o galbūt ir pačiu refleksyviuoju mokymusi ir refleksijos metodais? Šie duomenys gali iš dalies paaiškinti kodėl dar dalis mokytojų dirba su „tradiciniais“ ir nepakankamai įvairiais metodais. Tyrimo metu išaiškėjo, kad net 14 proc. mokytojų visai nenaudoja refleksijos metodų. 81,5 proc. tyrime dalyvavusių mokytojų sutinka, kad refleksijos metodai efektyvūs, siekiant teisinio ugdymo kokybės, o likusieji mokytojai abejojo refleksijos metodų efektyvumu.

Mokytojų taikomi teisinio ugdymo refleksijos metodai Marijampolės savivaldybės bendrojo ugdymo mokyklose. Refleksijai mokykloje turi būti skiriama pakankamai laiko, kad mokinys galėtų mokytis išsakyti savo mintis, jausmus, poreikius (Lukošūnienė, 2011). Vadinasi, norėdami, kad mokiniai išmoktų reflektuoti, svarbu refleksijai skirti pakankamai laiko pamokose. Todėl pedagogų buvo klausama, kaip dažnai jie naudoja refleksijos metodus teisinio ugdymo pamokose? Pusė (51,2 proc.) tyrime dalyvavusių mokytojų teigia, kad refleksijos metodus naudoja maždaug pusėje jų vedamų teisinio ugdymo pamokų (2 pav.).

2 pav. Refleksijos metodų taikymo teisinio ugdymo pamokose dažnumas (proc.)

23,2 proc. mokytojų refleksijos metodus naudoja dažnai, t.y. daugiau nei pusėje vedamų pamokų. Net 14 proc. mokytojų refleksijos metodų teisinio ugdymo pamokose visai netaiko, o 11,6 proc. taiko retai, mažiau nei pusėje pamokų (3 pav.).

3 pav. Refleksijos metodų taikymas teisinio ugdymo pamokose įvairiuose mokymo(si) etapuose (proc.)

Kyla klausimas, kodėl beveik ketvirtadalis mokytojų visai netaiko refleksijos metodų ar taiko juos rečiau nei kas antrą pamoką. Tai galima sieti su tuo, kad 18,4 proc. tyrime dalyvavusių mokytojų nurodė nežinantys, ar refleksijos metodai yra efektyvūs. Kituose tyrimuose būtų aktualu tirti šios nuomonės priežastis, ar mokytojai nepakankamai suvokę refleksijos naudą, ar stinga žinių, ar turėjo refleksijos metodų taikymo sunkumų, ar pan.? Reflektuodamas asmuo konstatuoja duomenis apie savo sėkmę ir nesėkmę, pasiekimo kokybę, emocinį santykį su reflektuojama veikla ir kt., visa tai prisideda prie sėkmingo mokymosi proceso. Refleksijos taikymas formuoja gilųjį požiūrį į mokymąsi ir yra viena iš paskatų žmogui tobulėti. Nepriklausomai nuo to, kokios formalios žinios bus suteiktos mokymosi procese, asmuo formuoja savitą reiškinio ar veiklos supratimą, t.y. kuria savo teorijas (Indrašienė, Žibėnienė, 2014). Refleksija svarbi ir vertinga tiek patirties kaupimo pradžioje, tiek ir vėliau, t.y. susisteminant gautą informaciją bei analizuojant mokymosi metu susidariusius savo psichinius procesus, būsenas. Taip pat ji svarbi visuose pamokos etapuose. Todėl buvo siekiama išsiaiškinti, kada dažniausiai mokytojai naudoja refleksijos metodus teisinio ugdymo pamokose: prieš veiklą, veiklos metu, po veiklos, ar visuose veiklos etapuose. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad daugiausia mokytojų (60,9 proc.) refleksijos metodus naudoja po veiklos labai dažnai³ – 4,6 proc. ir dažnai⁴ – 56,3 proc. Veiklos metu refleksiją kartais⁵ taiko – 55,7 proc., o tik penktadalis mokytojų (22,9 proc.) taiko dažnai, t.y. daugiau nei pusėje pamokų (3 pav.). Prieš veiklą dažnai refleksiją naudoja tik 7,9 proc. mokytojų, o beveik pusė mokytojų (43,6 proc.) prieš veiklą tik kartais taiko refleksijos metodus. Visuose mokomosios veiklos etapuose refleksiją retai⁶ taiko 55,8

³ labai dažnai (beveik kiekvienoje pamokoje);

⁴ dažnai (daugiau nei pusėje pamokų);

⁵ kartais (pusėje pamokų);

⁶ retai (mažiau nei pusėje pamokų);

proc., o 19,4 mokytojų visai netaiko. Refleksijos metodų visai nenaudoja 14 proc. mokytojų. Pastebima, kad daugiausiai mokytojų ir dažniausiai refleksijos metodus taiko po veiklos. Tačiau remiantis V. Indrašiene, G. Žibėniene (2014), cituojama iš D. Schön (1987); L.D. Richardson, M. Wolfe (2001), labai svarbu taikyti refleksijos metodus prieš veiklą ir veiklos metu. *Refleksija prieš veiklą*, kai atliekama prieš įvykį yra orientuota į ateitį, padeda numatyti, projektuoti situacijos vyksmą, įvertinus esamas ar numatomas įtakas. O *refleksija veiklos metu*, kai vyksta įvykio metu ir yra orientuota į dabartį ir leidžia lanksčiau įvertinti situaciją.

Mokytojas, taikantis refleksijos metodus, privalo turėti pakankamą teorinį pasirengimą, būti susipažinęs su metodų įvairove, išanalizavęs paskirtį bei gebėti metodiškai juos taikyti. Kiekvieno refleksijos metodo taikymas turi būti pagrįstas, apgalvotas, padeda geriau pažinti mokinius, kruopščiai planuoti pamoką, ugdyti kritinio mąstymo gebėjimus, gebėjimą reflektuoti, savarankiškai mokytis, panaudoti patyrimą, spręsti problemas ir generuoti naujas idėjas. Mokymas(is) tampa įdomesnis tiek mokytojui, tiek ir mokiniams, didėja mokymosi motyvacija.

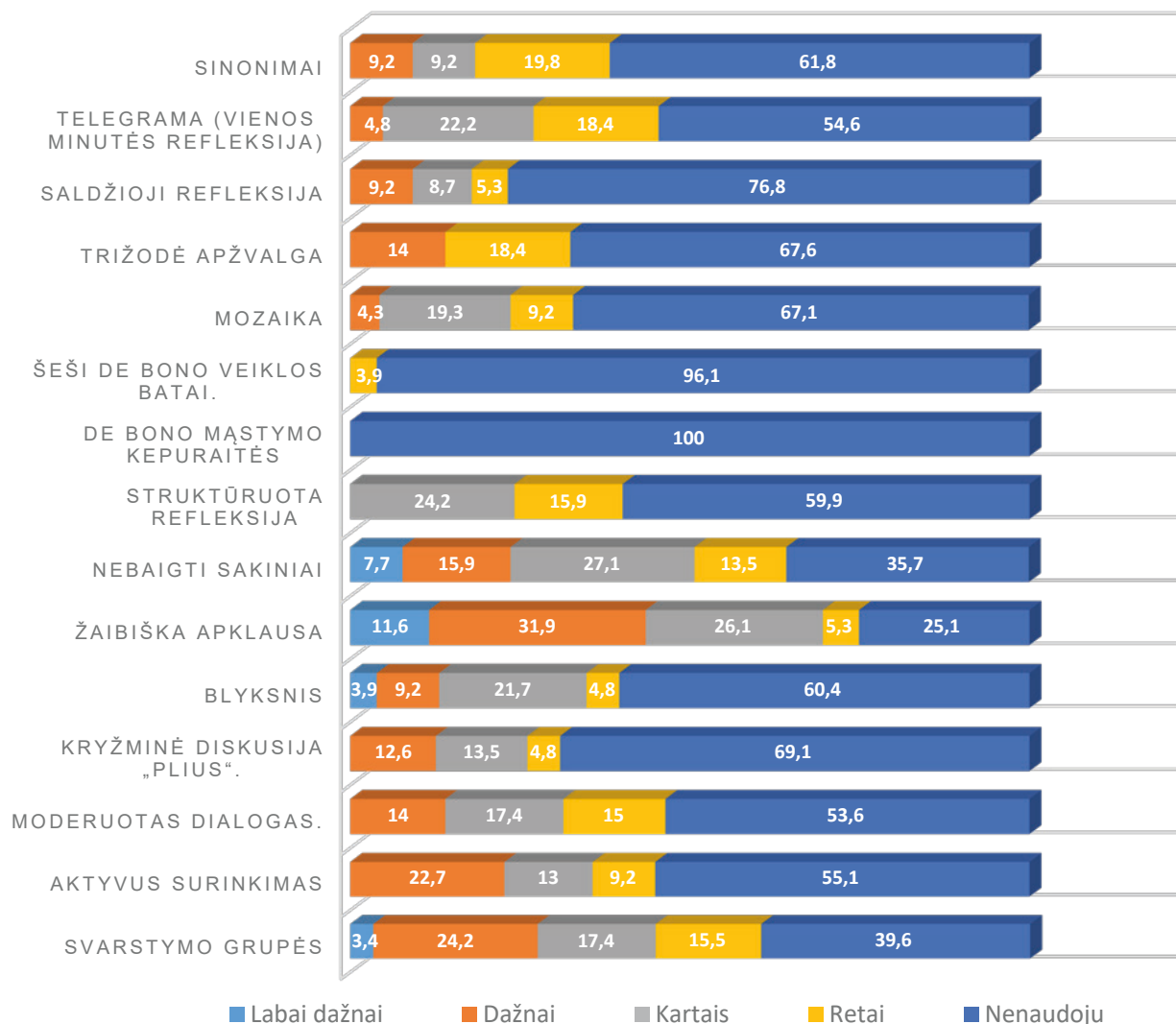
Buvo siekiama išsiaiškinti, kuriuos refleksijos metodus mokytojai, teisinio ugdymo pamokose, naudoja dažniausiai. Mokytojų buvo prašoma pažymėti, kuriuos metodus ir kaip dažnai jie naudoja teisinio ugdymo pamokose. Refleksijos metodai buvo suskirstyti į 4 grupes: žodiniai, vaizdiniai, praktiniai refleksijos ir įsivertinimo metodai (pagal Indrašienu, Žibėnienę, 2014) ir kiti (šioms trimis grupėms nepriskirti) refleksijos metodai. Mokytojai galėjo rinktis vieną iš 5 atsakymo variantų – labai dažnai (beveik kiekvienoje pamokoje); dažnai (daugiau nei pusėje pamokų); kartais (pusėje pamokų); retai (mažiau nei pusėje pamokų); refleksijos metodų nenaudoju.

Tiriant mokytojų naudojamų žodinių refleksijos ir įsivertinimo metodų panaudojimą paaiškėjo, kad daugiausia mokytojų 31,9 proc. dažnai ir labai dažnai (11,6 proc.) naudoja žaibišką apklausą (4 pav.). Dar dažnai ir labai dažnai mokytojai taiko svars-

tymo grupės (27,6 proc.), nebaigtus sakinius (23,6 proc.), aktyvius susirinkimus (22,7 proc.). Labai mažai mokytojų dažnai naudoja moderuotą dialogą (14 proc.), trižodinę apžvalgą (14 proc.), blyksnį (13,1 proc.) ir kryžminę diskusiją „plus“ (12,6 proc.). Mokytojai visai nenaudoja De Bono mąsty-

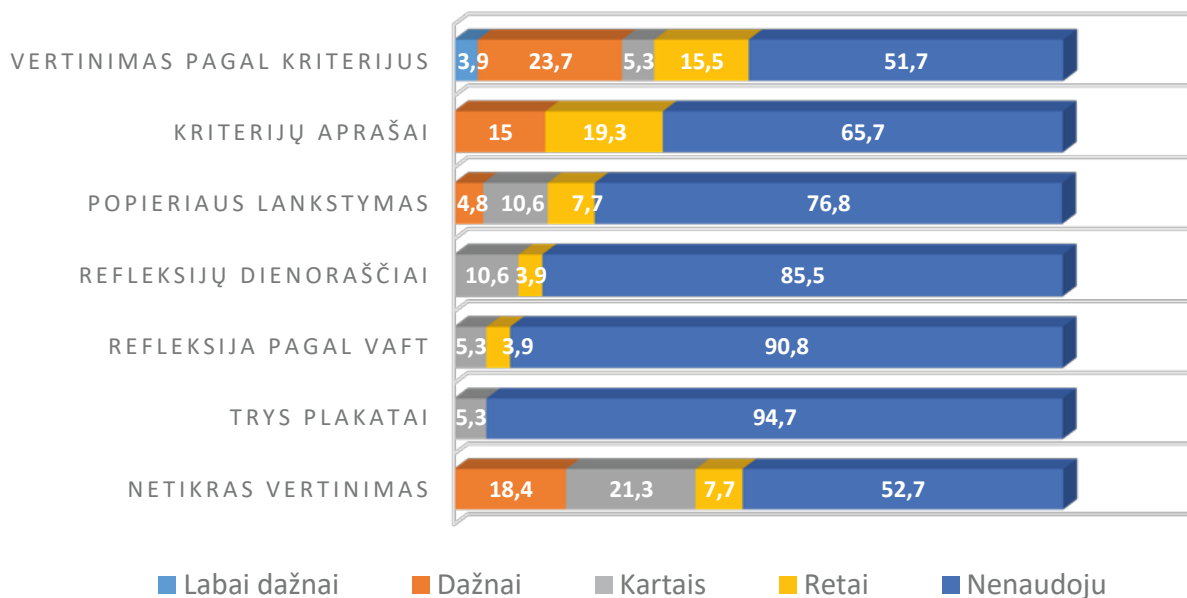
mo kepuraičių metodo (100 proc.), šešių De Bono veiklos batų metodo netaiko 96,1 proc. mokytojų. Labai retai arba visai mokytojai nenaudoja saldžiosios refleksijos (82,1 proc.), mozaikos (76,3 proc.), struktūruotos refleksijos (75,8 proc.), telegramos (73 proc.), žr. 4 pav.

4 pav. Mokytojų naudojamų žodinių refleksijos ir įsivertinimo metodų panaudojimas teisinio ugdymo pamokose (proc.)

Paaiškėjo, kad vaizdinius refleksijos ir įsivertinimo metodus taiko dar mažiau mokytojų ir rečiau. Dažnai mokytojai taiko tik vienintelį metodą – gebėjimų įsivertinimo kreivę (8,9 proc.). Kartais šį metodą naudoja 7,7 proc. apklausos dalyvių. 12,6 proc. respondentų kartais taiko voratinklio ar žvaigždės metodą, termometrą kartais taiko 4,3 proc. mokytojų, orų prognozę – 5,8 proc. Retai naudoja šiuos metodus: laiveliai jūroje (upėje) tik 11,6 proc. mokytojų, voratinklis ar žvaigždė – 7,2 proc., gebėjimų įsivertinimo kreivė – 11,6 proc., termometras – 5,3 proc., orų prognozė – 5,3 proc., spidometras – 5,3 proc. Duomenys rodo, kad didžioji

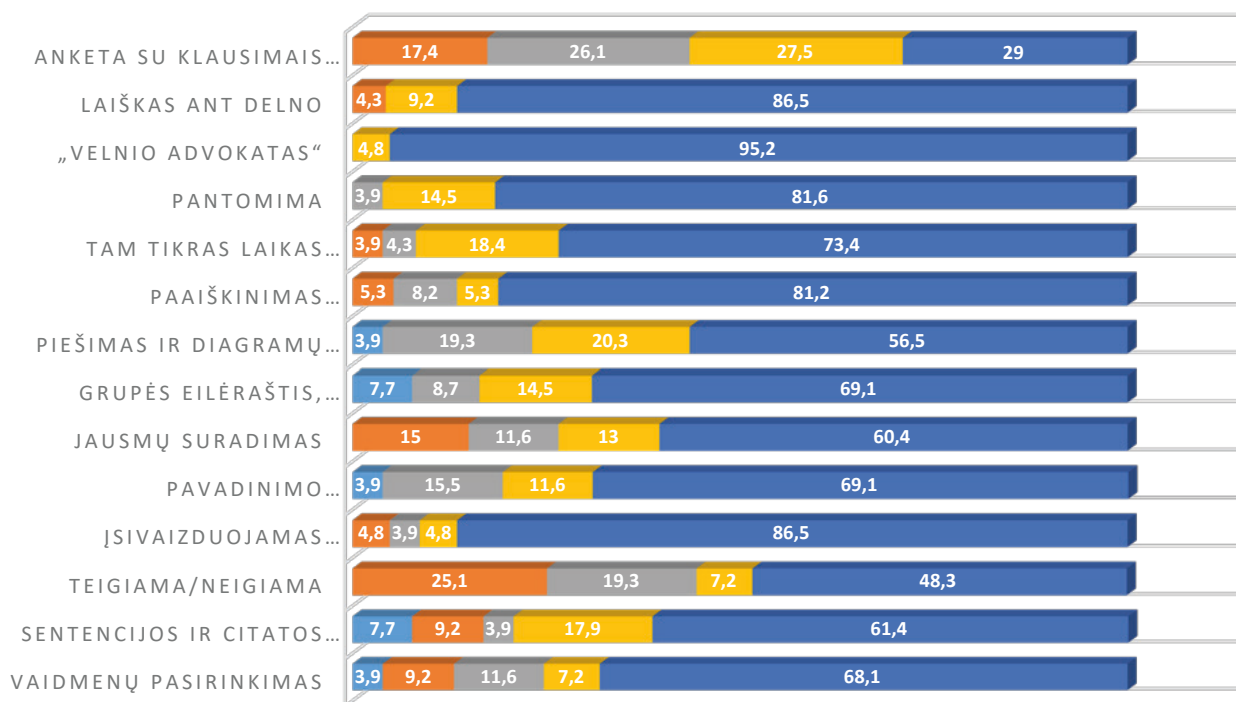
dauguma mokytojų visai nenaudoja vaizdinių refleksijos ir įsivertinimo metodų. Praktiniai refleksijos ir įsivertinimo metodai teisinio ugdymo pamokose yra naudojami taip pat retai bei nedaugelio mokytojų (5 pav.). Daugiausiai mokytojų labai dažnai naudoja metodą vertinimas pagal kriterijus (8,9 proc.), o dažnai – 23,7 proc. (6 pav.). Dažnai mokytojai naudoja šiuos metodus: netikro vertinimo 18,4 proc. mokytojų, kriterijų aprašus 15 proc. Daug mokytojų netaiko metodo „Trys plakatai“ (nenaudoja 94,7 proc.), refleksijos pagal VAFT (nenaudoja 90,8 proc.) bei refleksijų dienoraščių (nenaudoja 85,5 proc.).

5 pav. Mokytojų naudojamų praktinių refleksijos ir įsivertinimo metodų panaudojimas teisinio ugdymo pamokose (proc.)

T. Balvočienė (2006) išskiria dar kitokius refleksijos metodus, tai: dienoraštis (apmąstymų, pažangos fiksavimas), kortelių panaudojimas, vaidmenų pasirinkimas, sentencijos ir citatos iš knygų ir laikraščių, teigiama/neigiama, įsivaizduojamas filmavimas, pavadinimo paveikslui parinkimas, jausmų suradimas, grupės eilėraštis, pasakojimai, dainos, piešimas ir diagramų braižymas, paaiškinimas direktoriui, tikrintojui ar žmogui iš šalies, tam tikras

laikas vienuoje, pantomima, „Velnio advokatas“, laiškas ant delno, anketa su klausimais ar nebaigtais sakiniais. Šie metodai taip pat buvo įtraukti į anketą. Tačiau, kaip ir praktiniai bei vaizdiniai, mokytojų yra naudojami retai (6 pav.). Refleksija mokiniams padeda suvokti savo mąstymo pokyčius, padeda priimti sprendimą, kaip galima pakeisti savo požiūrius ir elgesį. (Sen, 2010).

6 pav. Kitų refleksijos metodų panaudojimas teisinio ugdymo pamokose (proc.)

Dažnai taikomi metodai anketos su klausimais ar nebaigtais sakiniais. Juos taiko 17,4 proc., kartais – 26,1 proc., retai – 27,5 proc. apklaustųjų. Metodą „Teigiama/Neigiama“ dažnai, kartais arba retai naudoja 51,7 proc. respondentų. Piešimą, diagramų braižymą kartais arba retai taiko 43,4 proc. tiriamųjų. Beveik nenaudojamas metodas „Velnio advokatas“, jį retai taiko tik 4,8 proc. mokytojų, taip pat nepopuliarus įsivaizduojamas filmavimas, „laiškas ant delno“, (taiko 14 proc. mokytojų). Pantomima, paaiškinimas direktoriui, tikrintojui ar žmogui iš šalies taip pat labai mažai naudojami ir nėra paplitę (6 pav.).

Apibendrinus mokytojų atsakymus galima teigti, kad tik šiek tiek daugiau kaip pusė mokytojų refleksijos metodus į teisinio ugdymo pamokas integruoja dažnai, kiti mokytojai juos naudoja retai arba iš viso nenaudoja savo teisinio ugdymo pamokose. Dažniausiai mokytojai refleksijos metodus naudoja po veiklos, rečiau veiklos metu, dar rečiau prieš veiklą. Apibendrinant visų refleksijos metodų panaudojimą teisinio ugdymo pamokose galima teigti, kad daugiausiai mokytojų naudojami žodiniai refleksijos metodais: tarp kurių populiariausi: žaibiška apklausa, svarstymo grupės, nebaigti sakiniai, aktyvūs susirinkimai. Atlikus mokytojų taikomų refleksijos ir įsivertinimo metodų analizę galima daryti prielaidą, kad žodinius refleksijos metodus mokytojai naudoja dažniausiai dėl to, kad jie dažnai nereikalauja išankstinio pasirengimo, jiems dažniausiai nereikia priemonių, neužima daug laiko.

Didžioji dauguma mokytojų visai nenaudoja praktinių bei vaizdinių refleksijos ir įsivertinimo metodų. Refleksijos metodai, priskirti grupei „Kiti“, nėra paplitę. Kyla klausimas, ar dar mokytojai neišsiaiškino šių refleksijos metodų taikymo naudos, ar stinga žinių ir gebėjimų juos metodiškai taikyti, ar kitos priežastys. Refleksijos ir įsivertinimo metodus svarbu taikyti mokytojui, kaip savo pedagoginės veiklos tobulinimo priemonę. Nors, kaip pastebi M. Teresevičienė, G. Gedvilienė, net mokytojams refleksija gali būti nelengva, nes reikia „išmokyti apmąstyti ir spręsti problemas, tobulinant savo mokymą – nelengvas uždavinys, nes tam reikalingas ypatingas nusiteikimas ir sudėtingi įgūdžiai“ (2001, p. 136). Tačiau refleksijos metodų taikymas padeda mokytojui tobulėti pačiam ir patobulinti ugdymo procesą. Kiekviena iš naujo permąstoma, reflektuojama mintis skatina koreguoti asmens mintis, veiklą ir santykių su objektu.

Išvados

1. Beveik pusė tyrime dalyvavusių mokytojų mano turintys pakankamai žinių, kaip taikyti refleksijos metodus, o kas trečias mano šių žinių neturintis, kas dešimtas visai netaiko jokių refleksijos metodų teisinio ugdymo metu.

2. Mokytojai dažniausiai renka išankstinio pasirengimo nereikalaujančius, neimlius laikui žodinius refleksijos metodus. Didžioji dauguma mokytojų visai nenaudoja praktinių bei vaizdinių refleksijos ir įsivertinimo metodų.
3. Daugiau nei pusė mokytojų dažnai ir labai dažnai taiko refleksijos metodus po veiklos (naujai medžiagai apibendrinti, pakartoti, pagilinti), o prieš veiklą – kas dešimtas, veiklos metu – tik kas dvidešimtas.
4. Refleksijos metodų taikymo situacija turėtų būti išsamiau tyrinėjama, nes refleksijos metodų taikymo menka įvairovė ir nepakankamas dažnumas ugdymo procese kelia grėsmę ugdymo proceso kokybei; nesudaromos palankios sąlygos mokiniui ugdyti reflektavimo gebėjimus, o reflektuodamas mokinys gali geriau pažinti save, tobulinti veiklą ir santykius su aplinka, naujai pažvelgti į sukaupias žinias ir patirtį, apmąstyti veiklą (praeityje, čia ir dabar) ir tobulėti.

Literatūra

1. Andragogo profesinės veiklos aprašas (2013). Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2013 m. spalio 22 d. įsakymu Nr. V-996.
2. Balvočienė, T. (2006). Mokymosi įsivertinimas ir refleksija. Prieiga per internetą: http://ims.mii.lt/ims/konferenciju_medziaga/IMRPVilnius2006/straipsniai/str32n.pdf
3. Bubnys, R. (2012). Reflektyvaus mokymo(si) metodų diegimo aukštojoje mokykloje metodika: refleksija kaip besimokančiųjų asmeninės ir profesinės raidos didaktinis metodas. Šiauliai: Šiaulių valstybinė kolegija.
4. Indrašienė, V., Žibėnienė, G. (2014). Pasiekimų vertinimas ir įsivertinimas: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
5. Jonynienė, Ž. V., Bartkutė, A., Butvilas, T. (2011). Teisinis švietimas kaip prevencinė priemonė prieš patyčias. Socialinis darbas, 10(2), 217–228.
6. Kairienė, B., Dzindzaličienė, G. (2009). Teisinis švietimas – vaiko teisių įgyvendinimo prielaida. Socialinis ugdymas, 9 (20), 55-69.
7. Mokytojo profesijos kompetencijos aprašas (2007). Prieiga per internetą:
8. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=291726&p_query=mokytojo%20kompetencij%F8%20apra%F0as&p_tr2=2
9. Lukošūnienė, V. (2011) Refleksija kaip integrali mokymosi mokyti kompetencijos dalis. Pedagogika, 101, 43-49
10. Pekauskas, A. (2010). Vidutinio mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė. Pedagogika, 99, 95-103.
11. Prakapas, R., Čepaitė, V. (2011). Kritinio mąstymo ugdymo galimybės teisinio ugdymo pamokose. Socialinis darbas, 10 (2), 181-192.
12. Prakapas, R., Juciuvienė, D. (2012). Teisinio ugdymo

- mo integracija pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose. Socialinis darbas, 11(1), 141-150.
13. Prakapas, R., Motiejūnaitė, I. (2009) Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: mokinių požiūris. Socialinis ugdymas. 9 (20), 15-22.
14. Sen, B. A. (2010) Reflective writing: a management skill. Library Management. 31(1-2), 79-93.
15. Socialinis ugdymas (2011). Vidurinio ugdymo bendrosios programos 5 priedas. Prieiga per internetą: http://portalas.emokykla.lt/bup/Documents/Vidurinis%20ugdymas/Socialinis_ugdymas_5_priedas.pdf
16. Valackienė, A., Mikėnė, S. (2008). Sociologinis tyrimas: metodologija ir atlikimo metodika. Kaunas: KTU leidykla Technologija.

USAGE OF REFLECTIVE METHODS: TEACHERS' EXPERIENCES IN LEGAL EDUCATION IN SCHOOLS OF GENERAL EDUCATION IN LITHUANIA

Summary

The article presents the experiences of teachers who integrate legal education into learning process by using reflective methods. The problem is that it is not clear how often and what reflective methods are used by teachers in schools of general education within legal education. Consequently, the aim of the research is to find out teachers' experience of using reflective methods in legal education in schools of general education in Marijampolė Municipality. The methods of the research include the review of scientific, methodological literature and documents as well as the survey of teachers of schools of general education using a questionnaire.

The research revealed that only less than a half of teachers (40 per cent) think they have enough knowledge on how to use reflective methods and every third teacher thinks he/she does not have this knowledge. This suggests that this is the reason why every tenth teacher does not use any reflective methods. The research revealed the sources and ways teachers use to acquire knowledge on reflective methods that are used in schools. Most of the teachers find information on reflective methods online (40.9 per cent), slightly less of them (36 per cent) acquire it during in-service training events. The summary of the usage of all reflective methods in legal education classes suggests that most teachers use verbal reflective methods, among which the most popular are unexpected polls, discussion groups, unfinished sentences and active meetings. Other reflective methods are not popular; therefore, a conclusion can be drawn that teachers found no benefits in their usage, or they lack knowledge or abilities to methodically use them, or there are other reasons involved. Most teachers do not use practical and graphical reflective and self-assessment methods at all. More than a half of teachers often and very often use reflective methods after activities (to summarize a new material, consolidate and deepen it); every tenth teacher uses them before activities and only every twentieth teacher uses them during activities. The situation of the usage of reflective methods should be investigated further because the lack of variety and rare usage of them creates a danger to the quality of the educational process and limits students' ability to develop their reflective skills.

Key words: reflective methods, teacher, school of general education.

Informacija apie autorius

Dr. Gintautė Žibėnienė. Mykolo Romerio universiteto docentė, Edukologijos ir socialinio darbo institutas. Mokslinių tyrimų laukas: mokymo/studijų kokybės užtikrinimas, studijų programos kokybės vertinimas, studijų turinio projektavimas, vertinimo metodologija, kompetencijų ir asmens pasiekimų vertinimas, šiuolaikinė didaktika, verslumo ugdymas.

El. pašto adresas: zibeniene@mruni.eu

Rita Valukonienė, Edukologė, VšĮ „Profesijų spektras“ Marijampolės filialo įmonės darbo organizatorė, specialybių dėstytoja.

El. pašto adresas: ritavalukoniene@gmail.com